

DOC: GA21/EC20/REP/03

**KEİPA GENEL KURULU
EKONOMİK, TİCARİ, TEKNOLOJİK VE ÇEVRESEL İŞLER KOMİSYONU
YIRMİBİRİNCİ GENEL OTURUMU**

**“ENERJİ ALANINDA İŞBİRLİĞİ”
RAPORU**

RAPORTÖR: SN. ALİ ALİRZAYEV (AZERBAYCAN)

I. GİRİŞ

1. Enerji, dünyada ve Karadeniz'in kendisinde ekonomik, sosyal ve politik konuların merkezindedir. Enerjinin endüstri ve hizmetlerin son ürünlerinde bulunması sebebiyle de bölgesel büyüme ve sosyo-ekonomik gelişimin bir unsurudur.

2. KEİ üye ülkeleri, ekonomik ve enerji potansiyelleri, enerji kaynaklarının mevcudiyeti, enerji tedarik düzenlerinin çeşitliliği ve iç enerji pazarlarının ve altyapılarının gelişmişlik derecesi açısından oldukça farklılık göstermektedir. Aynı zamanda, enerji pazarlarının istikrarı, güvenilirliği ve ithalat ve ihracatın artışı, enerji sektörünün modernize edilmesi gerekliliği, enerji tasarrufunun geliştirilmesi ve enerji üretimi ve kullanımından kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması ile ilgili olarak aynı kaygıları paylaşmaktadırlar.

3. KEİ alanının enerji haritası, temel enerji ile ilgili projelerin ve bağlantıların sonucu olarak son yıllarda hızla değişmektedir. Karadeniz bölgesi, Hazar bölgesinden petrol ve gaz nakletmek açısından hayati önem taşıyan, dünya enerji pazarlarına büyük petrol ve gaz ihraç akımlarının kavşağında yer almaktadır. KEİ üyeleri sadece bir hayati transit rota oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda büyük bir enerji pazarı potansiyeli de oluşturmaktadırlar.

4. Bu Rapor, KEİ devletleri arasında enerji koordinasyonunu ve işbirliğini iyileştirmek için bir temel sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle Uluslararası Enerji Ajansı'ndan ve Bulgaristan, Romanya ve Türkiye ulusal delegasyonlarının katkılarından olmak üzere uluslararası organizasyonlardan gelen bilgiyi kullanmaktadır.

II. İŞBİRLİĞİNİN BÖLGESEL ÇERÇEVELERİ

5. **KEİ Organizasyonu.** KEİ Konseyi, 25 Haziran 1992'de İstanbul'da imzalanan Zirve Deklarasyonu'nda vurgulandığı üzere, enerjiyi bölgesel işbirliğinde en çok gelecek vaat eden sektörlerden birisi olarak tanımlamıştır. Bunun sonucu olarak, düzenli bir işbirliği sağlamak amacıyla bir KEİ Enerji Çalışma Gurubu kurulmuştur. KEİ Üye Devletlerin Enerji Bakanları şu hususlara odaklanmanın gerekliliğini vurgulamışlardır: a) Enerji Etkinliği, b) Yenilenebilir Enerji, c) Petrol ve Gaz Nakliyesi, d) enerji Programları ile ilgili Veri Bankasının Oluşturulması ve e) Diğer Enerji İlişkili Programlar.

6. Enerji; enerji üretiminin ve enerji tüketiminin her ikisinin de KEİ ülkeleri için önemli olduğunu vurgulayan **KEİ Ekonomik Gündemi**'nde (Nisan 2001) belirlenen ilk öncelik olarak tanımlanmıştır. Enerji kaynaklarının optimizasyonu ve etkin kullanımı, bölgedeki üreticilerin ve tüketicilerin uluslararası enerji pazarlarıyla tam olarak entegrasyonu yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu açıdan, bir yandan enerji sektöründeki faaliyetleri koordine ederken, çevresel unsurların (örn. Deniz kirliliğinin önlenmesi) çok önemli olduğunun da dikkate alınmalıdır. KEİ Ekonomik Gündemi, üyeleri şu hususlarda teşvik etmektedir:

- i. KEİ ülkeleri Elektrik Gücü Sistemleri Bağlantısı projelerini geliştirmeye devam etmek ve mümkün olan en kısa sürede uygulamaya geçmek
- ii. Bölgesel işbirliğini güçlendirmek ve dünya pazarları ile entegrasyonu kolaylaştırmak ve ekonomik etkinlik yaratmak için KEİ Üye Devletler'in enerji organizasyonları ve firmaları arasındaki iş irtibatlarının yoğunlaştırmak
- iii. Enerji üretimi ve tüketimi arasındaki dengesizliği gidermek, enerji üretim maliyetlerini azaltmak, bölgesel enerji pazarının temeli olarak elektrik gücü varlıkları kanalıyla ekolojik etkileri azaltmak
- iv. Üye Devletlerde enerji etkinliğini sağlamak ve KEİ enerji politikasının önemli bir parçası olarak daha geniş ölçekte enerji tasarruf teknolojileri ekipmanını tanıtmak

7. **Karadeniz Enerji Merkezi.** Bölgede enerji işbirliğini teşvik eden bir kurum, SYNERGY Programı kapsamında Avrupa Komisyonu'nun girişimiyle Sofya'da 1995 yılının başında tüm 11 KEİ ülkesi tarafından ortak olarak kurulan Karadeniz Enerji Merkezi'dir. Merkez, Avrupa Birliği ile Karadeniz bölgesi ülkeleri arasında, sonuçta politik ve ekonomik istikrarı güçlendirecek ve bölgede barış ve refahı artıracak olan enerji sektöründeki işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Merkezin temel hedefleri şunlardır:

- Avrupa Enerji Ana Sözleşmesi ile ilgili olarak enerji politikaları gelişiminin ve enerji pazarı reformlarının teşvik edilmesi.
- Karadeniz bölgesi enerji sektöründe yatırım, finansman ve ortak girişimlerin teşvik edilmesi.
- AB'nden ilgilenen kurumların, Karadeniz bölgesi ülkelerinin enerji sektörlerine, ve tersi, kolay erişimlerini sağlamak.
- Avrupa Birliği misilleri ile bağlantı kurmak isteyen sosyal ortaklar için Karadeniz bölgesi girişimleri evi oluşturulması.
- Talep üzerine, SYNERGY, PHARE ve Tacis Programları için Karadeniz bölgesini ilgilendiren projeler için koordinasyon hizmetleri sağlanması.

8. Merkez'in operasyonları aşağıdaki temalara odaklanmıştır:

- Yatırım, transit ve enerji pazarlarına erişimin vurgulandığı, enerji sektörünün Avrupa Enerji Ana Sözleşmesi ile ilgili hukuki yönleri.
- Pazar reformu, enerji sektörünün yeniden yapılanması ve fiyatlandırma politikalarının uygulanması ile ilgili olarak enerji politikalarının ve Kurumların geliştirilmesi ve uygulanması.
- Enerji bağlantılarının ve özellikle de Karadeniz bölgesi ülkelerini Avrupa Birliği'ne bağlayan gaz, petrol ve elektrik şebekelerinin beklentileri.
- Karadeniz bölgesindeki enerji yatırımları finansmanının politik, finansal ve kurumsal yönleri ve ortak girişimlerin geliştirilmesi için potansiyel.
- Karadeniz bölgesi enerji kaynaklarının araştırılması, üretimi ve nakliyesinin çevresel sonuçları

III. BÖLGE ENERJİSİNE GENEL BAKIŞ

Enerji Görünümü

9. Karadeniz ülkeleri büyük bir çeşitlilik arz etmektedir ve bu onların enerji durumları için de geçerlidir. Bazı ülkeler oldukça fazla enerji kaynaklarına sahipken – msl. Rusya ve Azerbaycan (TTET %17'sini ihraç etmektedir) – diğerleri de yüksek, msl. Bulgaristan (TTET %70'i), Gürcistan (TTET %80'i), Yunanistan (TTET %92'si) ya da alçak, msl. Romanya TTET'nin %39'unu ithal etmektedir) derecede enerji bağımlılığı bildirmektedir. Aynı zamanda, petrol alanında, Karadeniz devletlerinin (Rusya hariç) birleşik petrol talebinin, 2010 itibarıyla yılda 22.5mt (450 – 70000,000 v/g) büyümesi beklenmektedir. Kişi başına temel enerji tüketimi, daha gelişmiş Avrupa ülkelerinde bunun yaklaşık yarısı kadardır. Ancak, birim çıktı başına tüketim, OECD ortalamasının iki ila üç katı kadardır ki bu da etkisiz tedariki ve enerjinin etkisiz kullanımı göstermektedir. Enerji profilleri, KEİ ülkelerinin enerji sektöründe doğal ortaklar olduğunu göstermektedir. Tablo 1'deki rakamlar, bualanda bölgesel işbirliği için zemin sağlayan bu enerjinin birbirine bağımlılığını göstermektedir.

¹ Toplam Temel Enerji Tedariki

Tablo 1. KEİ ÜLKELERİNİN ENERJİ GÖSTERGELERİ (2000 yılı)

Ülke	Nüfus (Milyon)	GSYİH (milyar USD, 95 fiyatları)	Enerji Üretimi (MTPE)	Net İthalat (MTPE)	Enerji Tedariki (MTPE)	Kişi Başı Enerji Tüketimi (toe/kişi)	Kişi başı elektrik tüketimi (kWs/kişi)
Arnavutluk	3,41	3,07	0,81	0,82	1,63	0,48	1002
Ermenistan	3,80	3,71	0,63	1,43	2,06	0,54	1047
Azerbaycan	8,05	4,07	16,95	-7,35	11,70	1,45	2040
Bulgaristan	8,17	12,28	10,01	8,73	16,78	2,30	3675
Gürcistan	5,02	2,51	0,74	2,09	2,86	0,57	1294
Yunanistan	10,56	139,07	9,99	21,72	27,82	2,64	4694
Moldavya	4,28	2,72	0,06	2,81	2,87	0,67	843
Romanya	22,44	32,75	28,29	7,85	36,33	1,62	1989
Rusya	145,56	357,32	966,51	-347,82	613,97	4,22	5236
Türkiye	67,60	206,12	27,93	54,70	82,63	1,22	1219
Ukrayna	49,50	44,35	82,33	57,26	139,59	2,82	2755
Toplam	328,59	807,97	1146,25	-197,76	940,24	2,66	3606

Kaynak: Türk Ulusal Delegasyonunun Katkısı (*Temel Dünya Enerji İstatistikleri*'ne dayanan Bilgi, IEA, 2002)
MTPE: milyon ton petrol eşdeğeri
KWs/kişi: kilovat-saat/kişi

10. KEİ ülkelerinin ortak bir özelliği, bunların enerji açısından yüksek derecede birbirlerine bağımlılığıdır. Çoğu Karadeniz ülkesi, Rusya'dan gaz ithalatına bağlıdır aynı zamanda da kendi tedariklerini çeşitlendirmek için adımlar atmaktadırlar (örn. Norveç'ten, İran'dan). Sadece Romanya ve Ukrayna, önemli petrol ve gaz üretimine sahip olan kıyı devletleridir, ama bunlar da iç talebi karşılamaya yeterli değildir. Ukrayna'nın iç petrol üretimi ülkenin iç ihtiyacının %25'ini karşılamaktadır, bu da ülkenin Rusya ve Kazakistan'dan petrol ithal etmesine sebep olmaktadır. Ukrayna doğal gazın çoğunu, Rus gazının Avrupa pazarlarına geçişinin karşılığı olarak Rusya'dan ithal etmektedir. Moldavya'nın doğal gaz ve tortu petrolünün çoğu Rusya'dan, kömürü Ukrayna ve Romanya'dan ithal edilmektedir, elektrik gücünün üçte biri ise Ukrayna'dan ithal edilmektedir. Bulgaristan, Romanya ve Türkiye gaz ithalatını artırarak yerel kömüre olan bağımlılıklarını azaltmaktadır. Bulgaristan şu an neredeyse 3.4 bcm/yıl olan toplam miktarı ile tamamen Rus gaz ithaline bağımlıdır. Ermenistan'ın temel iç kaynağı nükleer güç istasyonudur. Arnavutluk az miktarda olan yıllık gaz ihtiyacını (0.03 bcm) sadece iç üretimden karşılamaktadır, ancak bu da düşmektedir. Yunanistan 1997'den bu yana gittikçe artan talebi karşılamak üzere Rusya'dan gaz (doğal gaz ithalinin %80'i) ithal ederken, Türkiye en hızlı gelişen gaz pazarıdır, burada devlet şirketi Botaş, gaz talebinin 2010'a kadar 55 bcm'ye çıkmasını beklemektedir. Kendisini Azeri ve Kazak 'erken petrolü' için önemli bir transit koridoru haline getirmeyi başaran Gürcistan enerji kaynakları açısından fakir olup enerji ihtiyacının (TTET) %80'ini, çoğunlukla petrol ve gaz olarak ithal etmektedir. Hidro-güç ülkelerin temel yerel enerji kaynağını oluşturmakta olup iç enerji üretiminin %75'ini temin etmektedir.

11. Hazar havzasının zengin enerji kaynakları sadece temel, stratejik bir varlık olmayıp ayrıca ikili ve çoklu işbirliklerinde göz ardı edilemeyecek bir konudur. IEA, Orta Asya ve Transkafkasya'da 15-40 milyar varil sabit petrol rezerv tahmininde bulunmaktadır, buna 70-150 milyar varil ek rezerv ihtimali bulunmaktadır. Bölgenin sabit doğal gaz tahminleri 6.7 ve 9.2 trilyon metre arasında olup 8 trilyon metreküp ek rezerv ihtimali bulunmaktadır. Bu ise, dünyanın sabit petrol rezervlerinin %5'ini, gaz rezervlerinin ise %6'sını teşkil etmektedir. Rusya Federasyonu, KEİ bölgesinde en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olmanın yanı sıra, dünya da Avrupa gaz talebinin büyük bir kısmını tedarik eden en büyük petrol ve doğal gaz üreticilerinden birisidir. Doğal gazda, dünyanın en büyük rezervleri olan 1,700 trilyon feet küpten (Tcf) fazla sabit rezerve sahiptir. Rusya Federasyonu'nu, dünyanın en eski petrol üreten ülkelerinden birisi olan Azerbaycan takip eder. Azerbaycan araştırma faaliyetleri üzerine yoğunlaşmış ve 2000'in başlarında yaklaşık 158,000 v/g (toplam üretimin %55'i) petrol ihraç ederek dünya petrol pazarlarında önemli bir yer kazanmıştır. Azerbaycan doğal gaz rezervlerinin, önemli potansiyel rezervleriyle birlikte yaklaşık 4.4 trilyon feet küp (Tcf) olduğunu ispatlamıştır fakat gazı denizden nakliye için gelişmiş altyapıya sahip değildir. Romanya'nın günde 126,000 varil ham petrol ve yıllık 14 bcm gaz (2001'de) içeren önemli bir üretim profili vardır.

Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna'nın zengin kömür yatakları vardır fakat tüm altyapılar modernizasyon gerektirmektedir, bunların toplam rafine kapasitesi 90 mt/yıl olup bunun üçte biri kullanılmaktadır.

12. Bölgede enerji sektörünün gelişimine mani olan ve aynı zamanda işbirlikçi müdahaleler açısından zorluk teşkil eden birkaç engel vardır. Enerji işbirliğini engelleyen politik sorunların dışında, enerji sektörü kurumları genellikle hâlâ sınırlı kurumsal kapasiteye sahip, devlet mülkünde olan kurumlardır. Enerji politikaları, mevzuatı ve standartlarının geliştirilmesi ve Batı normlarına ve uygulamalarına yaklaştırılması gerekmektedir. Enerji ticareti; zayıf altyapı, geleneksel ulaşım bağlantılarının düzensizliği ve bölgesel enerji pazarı için standartların ve anlaşmaların yokluğu sebebiyle engellenmektedir. Her ne kadar belli alanlarda iyileştirmeler gözlemlense de, ilerleme, enerji sektörü reformlarının yokluğu, nispeten daha düşük tarifeler ve yatırım kaynaklarının yokluğu sebebiyle engellenmektedir. Tüketicilerin ödeme yapmaması ise, enerji sektörünün gelişimine mani olan bir başka engeldir. Aynı zamanda, ülkenin elektrik ihtiyacının iki katını üretmek için yeterli kapasitesi olduğu halde, etkin olmayan altyapı sebebiyle, 2002'de üretilen toplam elektrik miktarında %21 kayıp (hat kayıpları) olduğu bildirilen Ukrayna'da olduğu gibi bir çok tesis çağıdışı kalmış ve etkisizdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması bir çok dağıtım şebekesine zarar vermiş ve böylece yeni bağımsız ülkeler ithal edilen yakıtta daha çok bağımlı hale gelmişlerdir. Bu şartlar altında, bazılarının, ısınma ve üretim için, doğal gaz gibi daha temiz yakıt ithalinden vazgeçmek ve daha düşük kaliteli yakıtta (yüksek sülfür içerikli kömür gibi) sığınmaktan başka seçenekleri kalmamıştı. Bu arada, bölgedeki petrolün işletilmesi ve nakliyesi, Boğazlar ile ilgili olanlar gibi muhtemel çevresel sonuçlar sebebiyle çevrecileri alarma geçirmiştir.

13. Düzenleyici reformlar çeşitli hızlarda ilerleme kaydetmiştir. Karadeniz bölgesindeki elektrik ve enerji endüstrileri rekabete açılmak için şu an kapsamlı bir kısıtlamaları kaldırma yoluna gitmektedir. Karadeniz bölgesinde enerji pazarında kısıtlamaların kaldırılması, merkezi planlamalı tekelcilikten müşteri yanlısı rekabetçi pazarlara geçişi gerektirmektedir. Devlet tahakkümü yerini, daha fazla özelleştirmeye ve büyük-ölçekli merkezi çözümler de yerini daha küçük-ölçekli merkezî olmayan yaklaşımlara bırakmaktadır. Buna rağmen, enerji sektörü üzerindeki devlet mülkiyet, her ne kadar hükümetler enerji sektöründen ellerini çekme niyetlerini açıklamış olsalar da, hala Karadeniz ekonomileri arasında yaygındır. *Bulgaristan* ve Romanya rafine sektörünü özelleştirmeye başlamıştır ve bütün ülkelerde elektrik tesislerini (kısmen) özelleştirmek üzere anlaşma vardır. *Yunanistan*, AB Direktiflerine uyum sürecinde, kısmen Yunan Petrolünü (önceden devlet firması) özelleştirmiştir, doğal gaz pazarının %20'sinin ise rekabete açılması gerekmektedir. Şubat 2001'de, güç pazarının %35'i de rekabete açılmıştır. Ön planda olanlardan birisi de, yaklaşık elektrik dağıtımının yarısını 1998'de özelleştiren *Gürcistan*'dır. *Ermenistan* Parlamentosu, elektrik sektörünün özelleştirme programını Temmuz 2000'de onaylamıştır. *Azerbaycan*'ın, elektrik dağıtım kurumlarının yanı sıra gaz dağıtım şirketi Azergaz'ı ve devlet petrol şirketi SOCAR'ı özelleştirme planları henüz tamamen gerçekleşmemiştir. *Ukrayna* devletin üzerinden ağır borç yükünü kaldırmak için bölgesel enerji dağıtım şirketlerini özelleştirmeye çalışmaktadır. Özelleştirme süreci 1998'de ilk *oblenerchos* ile başladı ve 2003 itibarı ile büyük bir kısmının gerçekleşmesi beklenmektedir. *Romanya*'da en büyük petrol ve gaz şirketi olan PETROM'un özelleştirilmesi, hükümet için bir önceliktir ve bunu gelecek yıl gerçekleştirmek için belirli stratejiler belirlenmiştir. *Türkiye* de Petrol Ofisi Şirketi'nin %51'ini özelleştirirken, Petrol Kanunu'nun değiştirilmesine ve AB üyelik şartları uyarınca diğer liberalize edilen hatlarla birlikte gaz sektöründe de fiyat serbestisine öncelik verilmiştir. Rusya'nın 1990'ların ortasında büyük bir kısmı özelleştirilen petrol endüstrisi, geçen birkaç yılda toparlanmış, enerji sektöründe önemli kârlar ve sağlıklı artışlar kaydetmiştir. Gazprom'un ve Unified Energy Systems'in konularının tekeli ve Rusya doğal gaz ve elektrik tekellerini sırasıyla kırma planları onaylanmıştır.

14. Hükümetler özelleştirmeye, pazara düzen getirecek, etkinliği artıracak, bütçe açıklarını azaltacak ve modern teknoloji ve yönetim uygulamalarına hız kazandıracak bir araç olarak bakmaktadır. Ancak, büyük-ölçekli özel sermayenin ve yabancı mülkiyetinin önündeki büyük engeller arasında ekonomik maliyetlerin altında olan elektrik tarifeleri, yetersiz ücret tahsilatı, ekonomik ve politik istikrarsızlık yer almaktadır. Etkinliği artırmak için özelleştirmeye uygun kurumlar eşlik etmelidir.

15. KEİ ülkelerinin bazıları ya AB üye ülkesidir (Yunanistan) veya adaydır (Bulgaristan, Romanya ve Türkiye) ve bu yüzden, AB mevzuatına uyum sağlamayı ve uygulamayı üstlenmişlerdir. Bu, ulusal mevzuatları AB standartlarına uyarlamayı hedefleyen bir mevzuat tedbirleri dalgası getirmiştir. Diğer ülkelerde de reformlar taahhüt edilmiştir. Elektrik sektörü muhtemelen en çok reform yapılan sektördür. *Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya* Parlamentoları, enerji için modern bir düzenleyici çerçeve oluşturmak amacıyla mevzuatları geçirmişlerdir. Bulgaristan Ulusal Asamblesi tarafından 1998’de “2010 itibarıyla Enerji Sektörünün Gelişimi ve Enerji Etkinliği için Ulusal Strateji”, Romanya tarafından da 2001-2004 için “Enerji Gelişimi için Orta Vadeli Ulusal Strateji” kabul edilmiştir. *Ermenistan ve Gürcistan*, bağımsız düzenleyici kurumların kurulması için hükümler içeren enerji kanunlarını çıkarmıştır. *Moldavya* da 1997’de yeniden yapılandırılan elektrik sektörünü düzenlemesi için Ulusal Enerji Düzenleyici Daire’yi (NERA) kurmuştur. 1999’da *Azerbaycan*’da devletin enerji politikası hedeflerini kapsayan Enerji Kanunu yürürlüğe girmiştir. Aynı zamanda, tüm KEİ Ülkeleri (geçici olarak Ana Sözleşme’nin uygulandığı Rusya hariç) Avrupa Enerji Ana Sözleşmesi’ni imzalamışlar ve onaylamışlardır. Ancak Enerji Etkinliği ve İlgili Çevresel Konular Protokolü sadece Azerbaycan, Bulgaristan, Yunanistan, Moldavya ve Romanya tarafından onaylanmıştır.

16. Özelleştirme ve genel enerji arama projeleri ayrıca stratejik ittifakların kurulduğu bir işbirliği alanı açmaktadırlar. Tüm KEİ bölgesindeki enerji sektörü, hem yabancı yatırımlar hem de ihracat ve transit gelirleri için büyük bir fırsatı temsil etmektedir. Azerbaycan’da petrol endüstrisi şu an toplam yabancı yatırımların %70 ila %80’ine sahiptir. Birkaç örnek şöyledir. Gazprom (Rus) Ermenistan’daki ulusal gaz sisteminin ortak-sahibi haline gelmiştir. Türk Petrol Anonim Ortaklığı (TPAO), KEİ bölgesinde çok-uluslu katılımla üretilen bazı projelerin hissedarıdır. Azerbaycan’da arama ve üretim projeleri vardır: ‘Azeri-Chirag-Güneşli (ACG)’, ‘Shah Deniz’ ve ‘Alov’. Aynı zamanda TPAO, Karadeniz’deki ortak yatırım fırsatlarını değerlendirmek için Rus Şirketi Varubejneftegaz ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Rus Lukoil ve CFC Şirketleri, Azerbaycan’daki bazı Üretim Paylaşım Projeleri’nin ortaklarıdır.

Enerji bağlantı projeleri

17. KEİ ülkeleri arasında enerji alanında işbirlikçi tavırlar, istikrarlı olarak gelişmektedir. Bugüne kadar öncelik, KEİ Organizasyonu tarafından desteklenen birkaç bağlantı projeleri ile enerjinin elektrik sektörüne verilmiştir. Karadeniz’deki elektrik pazarı iyi bir örnektir. Elektrikte, kablo linkleri ile ticaret Karadeniz ülkeleri arasında ve Karadeniz ülkeleri ile Avrupa’nın geri kalanı arasında gittikçe artmaktadır.

18. **Tüm üye devletlerini kapsayan elektrik güç sistemlerinin bağlantısı** projesi, KEİ Üye Devletleri’nin Enerji Bakanları tarafından yönlendirilen, gelişmekte olan önemli bir projedir. Hedefi, bölgede elektrik gücünün rasyonel ve daha etkin bir üretim ve kullanımını sağlamaktır. Entegre bir elektrik pazarı, acil durumlarda ya da yokluk durumunda gerçekleştirilen tek tük güç alışverişinin ötesinde, ulusal güç sistemleri arasındaki operasyonları iyileştirebilir. Fizibilite çalışmasının ‘Referans Koşulları’ halihazırda onaylanmıştır. Enerji Bakan Yardımcıları düzeyinde oluşturulmuş olan İcra Komisyonu, Referans Koşulları’nın uygulanışının takibi ile görevlendirilmiştir.

19. Aynı zamanda, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Türkiye’nin UCTE² üyeleri ile bağlantısı, Güney Doğu Avrupa’da bölgesel bir elektrik pazarı oluşturmak amacıyla AB tarafından desteklenmektedir. Romanya’nın bağlantılı güç iletimi ve dağıtım şebekeleri konusundaki deneyimi, bu alanda mevcut olan potansiyeli gösteren bir örnektir. Romanya’nın elektrik ticaretinin gerçekleştirildiği Ukrayna ve Bulgaristan ve Moldavya ile bağlantıları vardı. CONEL sistemi şu an Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk ve Türkiye’nin güç sistemleri ile paralel olarak çalışmaktadır. Güç şebekelerini bağlamak için Ukrayna ile Rusya arasında 2001’de yapılan anlaşma veya 2006 itibarıyla güç şebekelerini bağlamak için Yunanistan ve Türkiye arasındaki anlaşma gibi birkaç ikili anlaşmanın daha geniş bölgesel etkisi vardır. Kafkaslardaki bağlantılar elektrik ticaretinin yeniden başlamasına imkan tanıyacaktır. Azerbaycan’ın Türkiye’ye 2006 itibarıyla 300-500 Megavata (MW)

² Elektrik Transmisyonu Koordinasyon Birliği

kadar ihraç edebileceği bildirilmiştir. Kafkas bölgesinde güç sistemlerinin entegrasyonu da, üç Kafkas devletinin Trans-Kafkas Bağlantılı Güç Sistemi'nin bir parçası oldukları geçmişin deneyimi bazında mümkündür. Ancak, bugün öncelik güvenilir iç tedarikleri yeniden oluşturmaya verilmektedir.

20. Petrol ve gaz üretimi ve nakliyesi projesi. Çoğu KEİ ülkesi, bir şekilde, petrol ve gaz üretimi ve nakliyesi projeleri ile bağlantılıdır. Petrol ve gaz aramaları ve üretimi projelerinin çoğu Rusya ve Azerbaycan'dadır. Tüm KEİ ülkelerinin jeopolitik konumları, petrol ve gaz nakliyesi açısından çok önemlidir. Rusya, Sovyetler Birliği'nden büyük bir nakliye altyapısını miras almıştır ve mevcut yapıları modernize etmenin yanı sıra, Mavi Akım ve CPC Boru hatları gibi nakliye yatırımlarını desteklemekte veya yürütmektedir. Azerbaycan, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Bakü-supsa petrol boru hatları ve Güney Kafkasya doğal Gaz Boru hatları gibi, petrolünü ve gaz kaynaklarını uluslararası pazarlara nakletmek amacıyla çeşitli petrol ve gaz boru hatlarının gerçekleştirilmesi için çabalamaktadır.

21. KEİ bölgesi ülkelerini kendi aralarında ve dünyanın geri kalanına bağlayan ve bu alanda mevcut olan büyük işbirliği potansiyelini ortaya koyan bazı boru hattı projeleri vardır. Burada, Hazar enerji kaynaklarının nakliyesi ile ilgili olan ve KEİ ülkelerini içerenlerden bahsedeceğiz:

- i. Bakü-Novorossiysk Petrol Boru Hattı (Azerbaycan-Rusya). AIOC tarafından işletiliyor.
- ii. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı Projesi (Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye). İnşaat kontratları ihalede. İnşaat bitimi 2005 başı.
- iii. Bakü-Supsa Petrol Boru Hattı (Azerbaycan-Gürcistan). AIOC tarafından işletiliyor
- iv. Atyrau-Novorossiysk Petrol Boru Hattı (Kazakistan-Rusya). İnşa edildi. Proje CPC tarafından geliştirildi ve şimdi resmi olarak test aşamasında.

22. Rus gazı, tüm Karadeniz ülkelerine mevcut altyapılar kanalıyla ulaşmaktadır: a) batı Karadeniz kıyısı boyunca Ukrayna, Moldavya, Romanya, Bulgaristan'dan Yunanistan ve Türkiye'ye, 10.5 bcm/yıl kapasite ile b) Kafkas dağlarından Gürcistan'a, Azerbaycan'a ve Ermenistan'a. Trans-Kafkas hattının 13 bcm/yıl kapasitesi vardır. Gaz projelerinin bir listesi:

- v. Trans-Hazar Gaz Boru Hattı. Türkmenistan'dan Türkiye'ye gaz taşımak için teklif edildi.
- vi. Mavi Akım Gaz Boru Hattı (Rusya, Türkiye). Proje işletilmeye hazır.
- vii. Tebriz-Erzurum Gaz Boru Hattı (İran, Türkiye). İşletiliyor
- viii. Güney Hazar Gaz Boru Hattı. BTC petrol hattına paralel çalışması teklif ediliyor.
- ix. Türkiye'nin Doğu-Batı Ana Hattı (İran, Türkiye). İşletiliyor.

23. Batı rotalarının bir parçası olan ve KEİ ülkelerini de kapsayan diğer petrol boru hatları:

- i. Odesa-Brodi-Gransk (Ukrayna-Polonya)
- ii. Konstanza-Triest (Romanya-İtalya)
- iii. Burgaz-Alexandroupolis (Bulgaristan-Yunanistan)
- iv. Burgaz-Vlore (Bulgaristan-Arnavutluk)
- v. Trakya-Saros Körfezi (Yunanistan-Türkiye)

24. Bölgesel enerji işbirliği, nükleer güvenlik söz konusu olduğunda özel bir önem kazanmaktadır. Halihazırda, Ukrayna, Rusya, Ermenistan, Bulgaristan ve Romanya'da işletilmekte olan nükleer güç santralleri vardır. Bölge zaten 1986'da en kötü nükleer kaza olan Çernobil'i yaşamıştır. Bulgaristan da AB Komisyonu'nun en geç 2006'ya kadar Kozloduy'un tüm eski birimlerini kapatma taleplerine uyma süreci içerisinde.

25. Bu arada, Karadeniz civarında, katı biomass de dahil olmak üzere hidro, jeotermal, solartermal, dalga ve rüzgarı da kapsayan yenilenebilir enerji kaynaklarının rolünü geliştirmek için çabalar da devam etmektedir. Yenilenebilir kaynaklar alanında yeni teknolojilerin tanıtımı çok önemlidir, fakat enerji tüketiminde önemli tasarruflar sağlar ve süreç boyunca çevreden faydalanır. IEA bilgilerine

göre, hidro hariç yenilenebilir kaynaklardan elektrik üretiminin payı, 1999'da OECD ortalaması %1.9 içinde Yunanistan'da %0.8 ve Türkiye'de %0.2'dir.

26. 1990'ların başında, Dünya Bankası, EBRD, Avrupa Yatırım Bankası ve diğer uluslararası organizasyonlar, enerji sektörünün yeniden yapılandırılmasına, özelleştirmeye ve tekelciliğin kaldırılmasına yardım etmişlerdir. Ayrıca, özellikle nükleer güvenlik ile ilgili güvenlik ve çevresel kaygıları da ele almışlardır. Halihazırda enerji koordinasyonunda (TRACECA ve INOGATE programları da dahil) bir takım faal girişimler ve süreçler vardır. AB INOGATE programı kanalıyla, Türkiye ve Yunanistan'ı bağlayan Güney Avrupa Gaz Ring Projesi ve Türkiye, Bulgaristan, Romanya'yı (Avusturya'da son bulan) bağlayan Doğal Gaz Boru Hattı Projesi gibi birkaç gaz projesi teşvik edilmiştir.

27. Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, enerji sektörünü içeren ve toplam proje maliyeti 1 milyar dolar olan 35 yatırım operasyonu tanımlamıştır. Trans-Balkan Gaz Boru Hattı Projesi ile ilgili olan birinci operasyon 1999'da imzalanmıştır. Proje, Gazprom'un, Türkiye'ye doğal gaz teslimatını artırmak ile ilgili yükümlülüklerini karşılayabilmek için Trans-Balkan gaz boru hattı sisteminin kapasitesinin artırılmasını hedefleyen programın ilk evresini temsil etmekte ve Ukrayna, Moldavya, Romanya ve Bulgaristan'ı kapsamaktadır. Moldovya hidro-elektrik güç istasyonunun yeniden inşasının çalışmalarının finanse edilmesi için KTKB ve Moldovya arasında tartışmalar yapılmıştır.

IV. ENERJİ DİYALOGUNUN GELECEKTEKİ YÖNÜ

28. Ulusal düzeyde ve etkili Pazar reformları konusunda Avrupa ülkelerinin deneyimlerine dayalı olarak, bölgedeki politika belirleyiciler aşağıdaki öncelikleri dikkate almalıdırlar:

- Güçlü, iyi tasarlanmış enerji politikalarının ve ilgili aksiyon planlarının oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması;
- Pazar reformlarının idaresinde hükümetin rolünün ve kapasitesinin güçlendirilmesi ve etkili reform için gerekli olan iyi yönetimin sağlanması;
- Şeffaflığı ve güvenilirliği sağlamak ve ekonomik, sosyal ve çevresel performansı iyileştirmek için devlet-mülkiyetindeki enerji şirketlerinin yeniden yapılandırmanın hızlandırılması;
- Enerji ithalini ve yakıtlarını çeşitlendirerek, enerji etkinliği aksiyon planlarını uygulayarak ve petrol ve doğal gaz stoklarını ve acil durum planlarını oluşturarak enerji güvenliğini zenginleştirmek;
- Yatırımları desteklemek için pazara-dayalı enerji sektörünün oluşturulması

29. Gelecek yıllarda, enerji işbirliğinin gelişimi, özellikle de KEİ çerçevesinde, doğal gaz enerji talebinin artmasının yanı sıra Avrupa gaz ve elektrik pazarlarının liberasyon süreci gibi unsurlarla belirlenecektir. Bu anlamda, Karadeniz bölgesinin önemi ve daha işbirlikçi düzenleme yapılması ihtiyacı oldukça belirgin bir hale gelmektedir.

30. Mevcut KEİ kurumlarını ve forumlarını kullanarak bölgesel işbirliğinin yoğunlaştırılabileceği üç geniş alan vardır: birincisi, enerji işbirliğini engelleyen ortak problemlerin giderilmesi, ikincisi, KEİ ülkelerinin enerji bağlantıları (petrol, gaz, elektrik şebekeleri), üçüncüsü de bölgesel enerji pazarının oluşturulmasıdır.

31. **Bölgesel Enerji Pazarı.** KEİ havzasındaki enerji endüstrilerinin kıyasi avantajlarını da dikkate alarak, "Bölgesel Enerji Pazarı"nın kurulması doğal olarak, enerji üretiminin artışı sağlamaya, enerji etkinliğini artırmaya, ve kaynakların KEİ'de açık ve rekabetçi pazar ortamında optimum derecede kullanımına önemli katkılar sağlayabilir. Açık bir enerji pazarının iyi bir şekilde çalışabilmesi için, bağlanan çeşitli pazarlarda uyumlu işletme koşullarına ihtiyaç vardır. Bu, hükümetler arasında, enerji vergilerinin ve çevre ücretlerinin uyumlu hale getirilmesi, enerji şebekelerindeki fiziki kısıtlamaları kaldırmak için inşaat işleri vs. gibi alanlarda işbirliğini gerektirmektedir. Parlamenterlerin görevi, Karadeniz çevresinde bu uyumun sağlanabilmesi için çerçeveyi oluşturmak ve rekabet koşullarının makul bir şekilde benzeşir olmasını sağlamaktır. Aynı şekilde, yeni enerji kaynakları ile ilgili araştırma ve geliştirmeyi, bunların pazarda tanıtımını ve temiz bir çevre ile uyumunu desteklemektir.

32. Enerji üretimi ve nakliye, üretim paylaşım anlaşmaları için düzenleyici hükümlerin ve enerji sektöründeki yatırımcılara yardım etmek için mekanizmaların tamamlanması için, öncelikle, enerji sektöründeki yatırımları canlandırmak açısından gerekli ön-koşullar olan idari ve ruhsat prosedürlerini basitleştirmeyi hedefleyen **hukuki temel**in geliştirilmesi alanında ilerleme kaydedilmelidir.

33. **Enerji altyapısı.** Bir yandan, yeni enerji şebekelerinin yapımı ile ilgili olarak çok yönlü, işbirlikçi yaklaşım gerekiyken, mevcut enerji kapasitelerinin rehabilitasyonu da acil bir işittir. Hazar petrolü ve gazının dünya pazarlarına ulaşım şebekesi özel bir önem arz etmektedir. Aynı zamanda, bölgesel enerji şebekeleri projelerinin gelişimi ve bunların Avrupa Birliği'nin Trans-Avrupa Şebekeleri (TENler) denilen şebekelere bağlantısı bir öncelik olarak devam etmektedir. KEİ ülkeleri için, münferit çözümlerden ziyade ortak çözümler aramak ve AB'nin enerji alanını kapsayan projelerinde Karadeniz politika stratejisinin gelişimini hedeflemek önemlidir.

34. **Yatırımlar.** Karadeniz ülkelerinin uluslararası desteğe ihtiyaç duyduğu çok büyük yatırım ihtiyacı vardır. Bölgede imzalanmış bulunan kontratlar ile ilgili gelecekteki yatırım beklentileri toplam 60 milyar doların üzerindedir. Enerji ortaklıkları, altyapıyı modernize etmek, enerji etkinliğini ve çevre dostu teknolojileri desteklemek ve KEİ devletleri içerisinde enerji tasarrufunu sağlamak için KEİ ülkelerinin enerji sektöründe yatırım fırsatlarını iyileştirmeyi hedeflemelidir. Bu temelde, KEİ çerçevesinde, enerji sektörünün modernizasyonuna yatırımları çekmek için bir çalışma yapılabilir.

35. **KEİ – AB enerji diyalogu.** AB ve KEİPA ülkelerinin, kıtanın genel enerji güvenliğini geliştirmede karşılıklı çıkarları vardır. KEİPA, AB iç pazarının gelişiminin, hemen yakınında dünyanın en büyük ve en entegre enerji pazarını kurduğunu bilmektedir. Bu sebeple, iki taraf arasındaki enerji diyalogu, sadece bir enerji ortaklığının kurulması ışığında görülmemelidir, fakat aynı zamanda, 1999'da KEİ tarafından kabul edilen *İşbirliği Platformu* uyarınca ortak ekonomik alan kavramını gerçekleştirme yolunda bir katkı olarak da görülmelidir. KEİ'nin ve İlgili Kurumları'nın on yıllık işleyişi boyunca kazanılan deneyim ve bilgi bu açıdan önemlidir.

36. Enerji Ana Sözleşmesi, enerji üreticileri, transit ve tüketici ülkeler arasında enerji işbirliği için önemli bir hukuki ve politik çerçeve oluşturmaktadır. Bu sebeple, Enerji Ana Sözleşmesi'nin ve Protokollerinin onaylanmasının önünde duran birkaç problemin çözülmesi gerekmektedir.

37. Enerji diyalogunda hızla ilerlemeyi sağlamak için KEİ devletleri, Karadeniz Enerji Merkezi'nin yanı sıra KEİ Enerji Çalışma Gurubu çerçevesinde sunulan imkanları araştırmalıdır. Bu girişimleri ilerletmek için KEİ devletleri, özel taahhütler, uluslararası finansal organizasyonlar ve uzmanlar da dahil olmak üzere enerji endüstrileri temsilcilerinin katılımının önemini anlamalıdır.

38. Bu çerçevede, Türkiye, KEİ bölgesi ülkelerinin endüstrilerinde bir enerji yönetim sistemi kurulması ile ilgili bir KEİ projesi teklif etmiştir. Projenin hedefi, enerji tasarruf ve enerji yönetim kavramını KEİ bölgesi endüstri mühendislerine tanıtmaktır.

V. SONUÇ

39. KEİ alanı bugünlerde, Avrupa ve dünyanın enerji sektörü için stratejik önemde bir rol kazanmıştır. Aynı zamanda, KEİ ülkeleri, bölgesel enerji güvenliğini sağlamak, düzenli bir enerji diyalogu temin etmek için uzun-vadeli enerji ilişkilerini güçlendirmenin önemini farkındadırlar. Karadeniz boyunca sürekli gelişim; zengin, maliyet-etkin ve çevresel açıdan sağlam bir enerji tedarikinin varlığını gerektirmektedir. Karadeniz çevresinde enerji işbirliği elbette bir yenilik değildir. Sovyet döneminde, Karadeniz ülkelerinin çoğunun enerji şebekeleri bağlantılıydı ve bu deneyim bugün bölgesel işbirliğini geliştirmede kullanılabilir.

40. KEİ alanının dünya enerji pazarında gittikçe artan önemi, özellikle de Hazar Denizi havzasındaki gelecek vaat eden petrol ve doğal gaz işletmeleri ve olası projelerin gelişimi dikkate alındığında, KEİ Üye Devletler arasında enerji sektöründe faaliyetlerin koordinasyonunu ve mümkün olduğu durumlarda da ortak stratejilerin oluşturulmasını gerektirmektedir.

41. Bu süreçte KEİ'nin rolü, bölgenin enerji sektöründeki yatırım fırsatlarının geliştirilmesi, enerji etkin ve çevre dostu teknolojilerin teşviği ve enerji tasarrufunun geliştirilmesi ile ilgili somut faaliyet unsurlarını tanımlamak için özellikle ilgili taraflar arasındaki görüşmeleri kolaylaştırmaktır.

42. Enerji tedariki ile ilgili görüşmeler üç 'E' çevresinde yoğunlaşmalıdır: enerji, ekonomi ve çevre. Bir diğer deyişle, uygun fiyatlarda enerji temin etmek, enerji dönüşümünün çevre üzerinde minimum etki ile gerçekleşmesini sağlamanın yanı sıra endüstriyel gelişim ve büyümeyi temin etmek. Ekonomik gelişme ve çevresel kaygılar ile enerji tedarikinin nasıl uzlaştırılacağı öğrenilmesinde önemli ölçüde karşılıklı menfaat bulunmaktadır.

43. Başarılı bir işbirliği için temel ön-koşul, enerji kaynaklarının ve altyapının bölge için "ortak menfaat" olarak görüldüğünün anlaşılmasıdır. Enerji sorunları, bölgesel çerçeve bakış açısından ele alınmalıdır.

44. Sonuç olarak, her ne kadar önemli derecede yapılması gereken iş olsa da Karadeniz'de enerji alanında verimli bir işbirliği için şu an temel atılmaktadır. Birçokları arasındaki enerji işbirliği, sadece kendi enerji kaynakları zayıf olan ve tek bir çeşit enerji kaynağına ya da tek bir tedarikçiye aşırı derecede bağımlı hale gelecek ülkeler için temel bir potansiyel oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda enerji zengini ülkeler için de, elindekileri diğerleriyle paylaşma imkanı tanınması sebebiyle aynı derecede avantajlı olabilir. Enerji alanında işbirliği, ekonomik gelişimin bizzat kendisi için hayati olmamakla beraber genel işbirliğinin bir göstergesidir. Enerji paylaşımı, ülkeler arasındaki barışçıl ilişkileri zorunlu kılmakta ve güçlendirmektedir.

EKLER

- Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi, Uluslararası Sekreteryaya tarafından hazırlanan Bilgi Notu (EC20/BP/BSREC/03)
- INOGATE ve TRACECA, Uluslararası Sekreteryaya tarafından hazırlanan Bilgi Notu (EC20/BP/PROG/03)
- Harita 1. Karadeniz Petrol Nakliye Altyapısı
- Harita 2. Karadeniz Gaz Nakliye Altyapısı

Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi*Uluslararası Sekreterlik tarafından hazırlanan temel bilgiler*

1. **Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi (BSREC)**, Şubat 1995'de SYNERGY Programı'nın kapsamında Avrupa Komisyonu'nun (EC) girişimi ile, Karadeniz bölgesi ülkeleri: Arnavutluk, Ermenistan, Azerbeycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldavya, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna ve EC tarafından kurulmuştur. 1 Ocak 1999'dan itibaren, eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti Merkez'in bir üyesi olmuştur ve 12 Ekim 2001'den itibaren Yugoslavya Federal Cumhuriyeti de BSREC'e katılmıştır.

2. BSREC, enerji ile ilgili faaliyetler için, ülkelerin bizzat kendilerinin yanı sıra, Karadeniz bölgesi ülkeleri ve AB arasında enerji alanındaki işbirliğini geliştirmeyi hedefleyen odak nokta olarak hareket etmektedir. Merkez'in esas faaliyeti, pazara-yönelik enerji politikalarının geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamayı, tekeli yapıların yeniden yapılandırılmasını teşvik etmeyi, liberalizasyon ve özelleştirme faaliyetlerini, enerji etkinliği projelerini desteklemeyi, yatırımları çekmeye ve bölgeye finans sağlamaya yardım etmeyi, çevresel koruma tedbirlerini teşvik etmeyi ve enerji sektörü ile ilgili bilgileri bölgesel düzeyde toplamaya ve neşretmeye imkan tanımayı hedeflemektedir.

3. Merkez'in temel hedefleri, elektrik, gaz ve yenilenebilirler hakkındaki AB Direktifleri, Avrupa Enerji Ana Sözleşmesi ve dünya-çapında yeniden yapılanma süreci; enerji ile ilgili bölgedeki değişik girişimler arasındaki irtibatın kolaylaştırılması; bölgesel girişimler çerçevesinde değişik düzeylerde toplantıların organizasyonu; ortak bir bilgi veri bankasının kurulması ve enerji ile ilgili materyallerin neşri de dahil olmak üzere enerji politikası konularında bilgi değişimi; bölgeye hitap eden uluslararası projeler için yönetim ve koordinasyon hizmetlerinin sağlanması ile bağlantılı olarak modern enerji politikalarının ve Pazar reformlarının promosyonunu hedeflemektedir.

4. BSREC'in katıldığı aşağıdaki projeler, Karadeniz bölgesinde enerji işbirliğinin gelişimi için en önemli menfaatlerdir.

- Balkan Enerji Bağlantı İş Gücü
- Güney Doğu Avrupa'da Enerji Bağlantıları
- Karadeniz Ülkeleri ve AB arasında Enerji Diyaloglarının Takviyesi
- Karadeniz Bölgesinde Petrol, Gaz ve Kömür Araması ve Üretimi ile ilgili Problemlere Uyumlu Yaklaşımlar
- Karadeniz Bölgesinde Enerji Sektöründeki Yatırım Ortamı üzerinde Çalışma
- Arnavutluk, Bulgaristan, Bosna-Hersek, eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti ve Romanya'da Gaz Tedarikinin Çeşitlendirilmesi
- Rekabetçi Balkan Elektrik Pazarının Gelişimi üzerinde Çalışma
- FEMOPET Karadeniz Bölgesi (Bulgaristan ve Romanya'ya enerji teknolojisi transferi)
- Karadeniz Bölgesi OPET (Enerji Teknolojilerinin Promosyonu Organizasyonu) Ortağı

TRACECA, INOGATE ve SYNERGY Programları
Uluslararası Sekreterlik tarafından hazırlanan temel bilgiler

1. **TRACECA** Programı, Mayıs 1993’de, temel sekiz TRACECA ülkesinden (beşi Orta Asya cumhuriyetleri ve üçü de Kafkas cumhuriyetleri) ticaret ve ulaştırma bakanlarını bir araya getiren ve Avrupa’dan Karadeniz’i geçerek Kafkaslardan Hazar Denizine ve Orta Asya’ya uzanan batı-doğu ekseninde ulaşım koridoru geliştirmek için Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilen teknik yardım (TA) programının uygulanmasının kararlaştırıldığı Brüksel’deki konferansta başlatılmıştır. Bugüne kadar, TRACECA programı, 39 Teknik Yardım projesini (57,405,000 EURO) ve altyapının rehabilitasyonu için 14 yatırım projesini (52,300,000 EURO) finanse etmiştir. Proje, bu ülkelerle ilgili global AB stratejisine tekabül etmekte ve aşağıdaki hususları hedeflemektedir:

- Alternatif ulaşım rotaları ile Avrupa ve Dünya pazarlarına erişme kapasitelerini geliştirerek cumhuriyetlerin politik ve ekonomik bağımsızlığını desteklemek
- Ortak devletler arasındaki bölgesel işbirliğini teşvik etmek
- TRACECA’yı, Uluslararası Finansal Kurumların (IFI’ler) ve özel yatırımcıların desteğini çekmek için bir katalizör olarak daha fazla kullanmak
- TRACECA rotasını Trans-Avrupa Şebekeleri (TEN’ler) ile bağlamak

2. **INOGATE**. AB-Finansmanlı INOGATE Programı, Avrupa’ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakliyesi ile ilgilidir. Genel hedefi, bir yandan özel yatırımcıları ve uluslararası finansman kurumlarını boru hatları projelerine çekmek için katalizör olurken bir yandan da petrol ve gaz boru hattı sistemlerinin bölgesel entegrasyonunu geliştirerek ve bunların nakliyesini hem söz konusu bölge içinde hem de Avrupa’nın ve genelde Batı’nın ihracat pazarlarına doğru kolaylaştırarak Avrupa’nın enerji tedarikinin güvenliğini geliştirmektir. INOGATE Programı, Tacis ülkeleri için Tacis finansmanı altında bir program olarak başlamıştır, şimdi ise, Meda ülkelerinin yanı sıra orta ve doğu Avrupa ülkelerine açıktır. INOGATE, teknik yardım ve bazı durumlarda da öncelikli aracılıklar için yatırım finansmanı sağlamaktadır. Şu hususları kapsayan 5 entegre temel üzerine kurulmuştur:

- Mevcut petrol ve gaz şebekesinin değerlendirilmesi
- Yeni nakil sistemleri geliştirme imkanları
- Ticaretin ve devletlerarası hidrokarbon ulaşımının kurumsal gelişimi
- Tehlikeli devletlerarası altyapılarda acil küçük-ölçekli yatırımlar
- Kaynak yönetiminde ve boru hattı operasyonlarında know-how transferi

3. **SYNERGY** Avrupa Komisyonu Enerji ve Ulaşım Genel Müdürlüğü (DG TREN) tarafından yönetilen bir işbirliği programıdır. AB üyesi olmayan ülkelerle, ilgili bütün tarafların karşılıklı çıkarlarına hizmet eden enerji politikalarının oluşturulması ve uygulanması alanındaki işbirliği faaliyetlerini finanse etmektedir. SYNERGY programının hedefleri, Beyaz Kitap “Avrupa Birliği Enerji Politikası”nda belirlenen hedefler ile paraleldir. Bu sebeple SYNERGY, topluluk endüstrilerinin rekabet edebilirliğini geliştirmeli, tedarikin güvenliğini artırmalı, sürekli bir gelişim sağlamalı ve enerji etkinliğini iyileştirmelidir. Synergy programı, yeniden, tedarikin güvenliği ve Kyoto protokolünün uygulanması ile ilgili faaliyetler üzerinde odaklanacaktır. Daha genel bir yapısı olan ve enerjiyi birkaç hedeften birisi olarak kapsayan diğer AB programlarından farklı olarak SYNERGY, enerji politikası sektöründe AB faaliyetlerinin harici boyutlarını da kapsayan özel bir enerji programıdır. Bir yardım değil bir işbirliği programı olması sebebiyle, SYNERGY projeleri, Avrupa organizasyonları ve Avrupa Komisyonu tarafından yapılan faaliyetleri takip ederek yürütülmektedir. SYNERGY projelerine örnek, Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi, Balkan Enerji Bağlantı İş Gücü, eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinde enerji sektöründeki Avrupa yatırımlarının politik risk garantisi üzerinde çalışma.